

ПРОФ. ДР ЗДРАВА СТОЈАНОВИЋ: СРПСКА ПРАВНА
ИСТОРИЈА
(Глас Српске, 2020, стр. 439)

Милица Ристић, ма¹

Издавањем књиге „Српска правна историја”, аутора проф. др Здраве Стојановић 2020. године Република Српска добила је свој први уџбеник из области српске правне историје. Све до тог момента, научна сазнања из ове области студентима и научној јавности била су доступна искључиво путем страних уџбеника, најчешће оних поријеклом из Републике Србије или путем других радова који су датирали из времена социјалистичке Југославије. Осим што је пионир у овом погледу, ова књига истиче се и по цјеловитом и свеобухватном приказу правне прошлости држава које се по свом етничком карактеру могу сматрати српским државама. Важност овог штива, према томе, огледа се првенствено у омогућавању студентима правних наука, али и свим другим заинтересованим, да сагледају токове српске правне прошлости и еволуцију најважнијих правних института, као и да боље разумију садашњу позицију српског народа и његове односе са другим народима.

Уважавајући специфичности историјскоправне науке, проф. др Здрава Стојановић у оквиру сваког појединог дијела књиге даје и кратак преглед историјских околности које су условиле карактер права у конкретном периоду. На овај начин, књига пред оне које се њом буду бавили ставља задатак повезивања и успостављања релација између, с једне стране, права и с друге стране, простора и времена у којем се оно развијало. Тиме је учињен значајан одмак од посматрања правне историје као пуког набрајања историјских догађаја и правних института и направљен корак напријед ка схватању правне историје као онога што она стварно јесте - науке чији је циљ уочавање главних узрока и детерминанти правног развоја у неком одређеном периоду и на неком одређеном простору. Не треба посебно на-

¹ Асистент на Катедри за римско право и историју права и државе на Правном факултету Универзитета у Бањој Луци; milica.ristic@pf.unibl.org.

глашавати колико су ова схватања драгоцјена и за боље разумијевање правне садашњости и будућности.

Уџбеник „Српска правна историја” подијељен је у четири велика поглавља. У оквиру првог поглавља који носи назив „Средњовјековна српска државност” уочавамо још три дијела. Први од њих посвећен је преддржавном уређењу Јужних Словена и у том погледу значајно садржајнији у односу на уџбеничку литературу која је раније била у употреби. Проф. др Здрава Стојановић у овом дијелу износи приказе византијских писаца из којих сазнајемо податке о условима и историјату досељавања Јужних Словена, њиховој политичкој организацији и друштвено - економским односима. Нарочито су нам од значаја подаци о словенској религији и митологији, не само из разлога што је њихов утицај на развој средњовјековног права огроман, већ и због тога што ови обичаји и митови и данас чине корпус културног идентитета народа који су некоћ спадали у групу Јужних Словена. У другом дијелу поглавља о средњовјековној српској државности, проф. др Здрава Стојановић пружа нам податке о постанку и развоју српских држава раног средњег вијека, гдје се приказују основне компоненте државног и друштвеног уређења Рашке и Дукље. Дио III у којем се изучавају српске државе од 12. до 15. вијека очекивано је најобимнији у овом поглављу. Његов текст посвећен је анализи државотворног и правног уређења средњовјековне Србије и Босне, са посебним освртом на државну организацију, изворе права, као и анализу одредби појединих грана права. У контексту средњовјековне Србије, студентима се предочавају основни правни институти уз обавезно и детаљно консултовање најважнијих правних извора, на челу са Закоником цара Стефана Душана. Истакли бисмо на овом мјесту да је добар дио простора посвећен и чувеном Законоправилу Светог Саве, што у ранијим уџбеницима није био случај. Имајући у виду да се студенти са овом материјом сусрећу на првој години својих студија, проф. др Здрава Стојановић на почетку анализе сваке поједине гране права пружа и кратак осврт на дефиниције и основне појмове везане за ту грану права, уважавајући чињеницу да се са овим појмовима студенти у правилу срећу тек на вишим годинама студија. Дио који је посвећен развоју права средњовјековне Босне могли бисмо означити као дио од посебног значаја и за студенте и за научну јавност, а све у циљу бољег разумијевања развоја права у простору на којем је српски народ вијековима живио и гдје је, уосталом, и издат овај уџбеник.

Друго поглавље књиге, под називом „Срби под туђинском влашћу” преваходно се бави животом српског народа под влашћу Османског царства. С обзиром на вишевијековни опстанак туђинске власти на овим простори-

ма, природно је да се српски друштвени, културни и правни живот у том периоду није могао развијати независно од османских утицаја. Они се уочавају у анализи организације централне власти, локалне управе, судске и војне организације као и аграрног уређења Османског царства. Посебна пажња у овом поглављу посвећена је носиоцима и чуварима српског правног и националног идентитета у овом периоду - кнежинској локалној самоуправи и Српској православној цркви.

У трећем поглављу књиге, који носи назив „Нововјековна српска државност”, обрађује се период крајем XVIII и током XIX вијека који је обиљежен борбом за ослобађање од туђинске власти и успостављање државности и уставности Србије и Црне Горе. Међународни контекст који је одиграо пресудну улогу у овом нимало лако задатку такође није изостављен, као ни анализа политичких и друштвених прилика уочи усвајања низа уставних докумената у току XIX вијека. Након излагања о садржини и структури сваког појединачног устава, као и важнијих органских закона, проф. др Здрава Стојановић пружа критички осврт на значај и домет ових правних аката, чиме читаоци стичу увид у развој парламентарне мисли у Србији XIX вијека. Нарочито бисмо издвојили одјелке у којима се проф. др Здрава Стојановић бави анализом великих правних кодификација. У овом дијелу пажња је посебно посвећена Српском грађанском закону из 1844. године, Кривичном и Трговачком закону из 1860, Општем имовинском закону за Књажевину Црну Гору из 1888. године, али и законима из материје процесног права. Подробно излагање најважнијих одредби ових законика, као и услова који су претходили њиховом усвајању новина је у односу на ранију уџбеничку литературу. Међутим, значај овог дијела књиге не огледа се само у томе, већ и у непобитној чињеници да се у њему обрађују правни акти XIX вијека од важности не само за простор Србије и Црне Горе, већ и за комплетно европско правно подручје. С обзиром на то да су се усвајањем ових аката Србија и Црна Гора коначно одмакле од османског наслеђа и приближиле се германском правном кругу, оваквим приступом ове велике кодификације коначно су у домаћој литератури добиле мјесто које заслужују.

Посљедње поглавље књиге под називом „Савремено доба” обухвата период стварања, уставноправног развоја и права Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевине Југославије. Да би се боље разумио политички и правни контекст прве југословенске државе, проф. др Здрава Стојановић пружа кратак осврт на предисторију уједињења, сажету кроз Нишку, Мајску, Крфску и Женевску декларацију, као и Прводецембарски акт о уједињењу из 1918. године. У овом дијелу књиге, читаоци имају

прилику да се упознају и са темељним одредбама Видовданског и Септембарског устава, као и других важнијих правних аката овог периода, као што је Уредба о Бановини Хрватској. Посљедњи дио књиге посвећен је и спорном питању унификације кривичног и грађанског права у првој јужнословенској држави, тако да се ова материја, раније расута по различитим историјскоправним уџбеницима, сада први пут налази систематизована на једном мјесту.

На самом крају књиге, проф. др Здрава Стојановић износи списак одабраних извора и литературе који ће читаоцима значајно олакшати евентуално касније истраживање историјскоправних тема, али им и омогућити да своје знање у погледу познавања историјскоправне области усаврше и обогате. Томе свакако доприноси и јасан и језгровит стил који одликује сва поглавља ове књиге.

Имајући у виду све наведено, мишљења смо да је уџбеник „Српска правна историја” незаобилазно штиво које ће свима онима који се први пут сусрећу са правном науком и терминологијом значајно олакшати разумијевање истих. Међутим, он се не бави само и искључиво правом, већ и историјскоправним и политичким контекстом, који је врло често за правилно схватање права и правног развоја пресудан. Самим тим, овај уџбеник послужиће не само студентима у циљу лакшег савладавања и стицања елементарних знања из српске правне историје, већ ће исто тако бити од велике користи и онима који се овом материјом баве у научне сврхе.